

SCHODIŠTNÍ CYKLY VELKÉ VĚŽE HRADU KARLŠTEJNA

STAV PO RESTAUROVÁNÍ

ÚVOD

Ústav dějin umění AV ČR v rámci grantu Zuzany Vsetečkové IAA8033301 „Výzkum středověké nástěnné malby v Čechách a na Moravě 1340–1370“ uspořádal kolokvium ke schodištním cyklům Velké věže hradu Karlštejna po té, kdy restaurátoři Petr Bareš, Jiří Brodský a Antonín Novák ukončili dlouholeté restaurování maleb, které z velké části zbavili přemaleb z 19. století. Hana Hlaváčková, Ivo Hlobil a Zuzana Vsetečková byli členy komise pro restaurování maleb hradu Karlštejna, v letech 1994–2001 zaměřené zejména na schodištní cykly Velké věže. Dlouhodobé postupné snímání přemaleb ukázalo neobyčejnou kvalitu maleb, kterou předpokládala již Vlasta Dvořáková, jejíž obsáhlá studie, věnovaná schodištním cyklům hradu Karlštejna byla publikována v časopise *Umění* v roce 1961.¹⁾ Zejména Ivo Hlobil zdůraznil význam maleb a potřebu prezentovat je na širší badatelské úrovni. Vyzvali jsme přední badatele – specialisty na středověkou malbu, hagiografii a zejména na problematiku hradu Karlštejna, aby se vyjádřili k novým objevům nebo syntetickému pohledu po restaurování maleb. Pisemná forma přednášek vycházela z dlouhodobého výzkumu řady přednášejících, hradu Karlštejnu se věnovali badatelé zejména na velkém projektu výstavy v roce 1997 v Národní galerii v Praze – *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV.* –, jejímž kurátorem byl Jiří Fajt, a na následném kolokviu, uspořádaném při příležitosti konání výstavy.²⁾

Schodištní cykly postavily badatele před další poměrně vděčné téma – zpracování svatováclavské a svatoludmilské legendy a cyklu panovníků na stěnách schodiště, vedoucího do nejposvátnějšího prostoru hradu – kaple sv. Kříže. Při přípravě kolokvia s ohledem na zaměření zejména dalších pracovníků Ústavu dějin umění AV ČR jsme si uvědomili, že cílem třídního zasedání není jen potřeba analyzovat schodištní cykly, ale i v širších souvislostech se znovu vrátit k výzdobě hradu jako celku, stavební historii hradu a porovnání dvorských legend a profánní tematiky ve středověkých kostelech a hradech a interpretovat specifickou úlohu schodiště. Na konferenci jsme vedle českých badatelů pozvali i kolegy ze Slovenska, Polska, Rakouska, Anglie a Izraele, kteří se problematikou hradu Karlštejna zabývají nebo se českému umění věnují a komparují památky svých zemí s našimi. Referáty se zaměřily na hagiografické studie, vycházející z nástěnných maleb na schodišti, na jejich datování, slohovou a ikonografickou interpretaci. Prostor byl dán i specialistům na stavební historii hradu, neboť ten v současné době prochází rovněž stavebněhistorickým a technologickým průzkumem a rekonstrukcí.

Zejména svatováclavská legenda se stala výchozí pro interpretaci a porovnání s legendami světců na dvorech polských a uherských panovníků. Předložené referáty možná působí tematicky i metodologicky heterogenně, ale v řadě případů otevírají nový pohled na tolik badateli zkoumanou problematiku hradu Karlštejna. V rámci grantového úkolu se malbami hradu Karlštejna zabývá dlouhodobě spoluřešitelka Hana Hlaváčková, která systematicky svůj výklad doplňuje o nové poznatky zejména na základě studia rukopisů, které bezpochyby vedle vzorníků musely patřit k pomůckám, usnadňujícím volbu programu a zřejmě i slohovou orientaci. Kolokvium se v řadě referátů věnovalo datování maleb a zdá se, že většina přednášejících na základě rozboru historických pramenů a dobové módy vrocila malby do druhé poloviny 60. let 14. století. To je základní otázka, neboť od dvorských cyklů lze odvodit i datování dalších památek, které dnes jednoznačně časově nedovedeme určit. Důležité je i datování schodištních maleb v rámci maleb dvorského okruhu – ambitu kláštera Na Slovanech a Vlašimské kaple v katedrále sv. Víta v Praze. Lze jen znovu zdůraznit, že karlštejnské nástěnné malby budou svou ojedinělostí, kvalitou i stavem zachování vždy patřit k badatelsky nejpritažlivějším tématům české historie i dějin umění doby vlády Karla IV. Nejvýznamnější český hrad byl určen především k uchování říšského pokladu a nejvzácnějších říšských relikvií a velkého počtu ostatků svatých, které císař Karel IV. po celý život vášnivě sbíral. Zobrazení svatováclavské a svatoludmilské legendy na schodišti Velké věže hradu Karlštejna spolu s panovnickým cyklem obrazově vyjádřily přijetí křesťanství českými panovníky v osobě Bořivoje a svaté Ludmily a jejich vnuka svatého Václava, jehož legenda zachytila ve všech aspektech svěťce – patrona panovnické dynastie Přemyslovců. Bylo zdůrazněno jeho vzdělání v době mládí, přítomnost při smrti svého otce se sv. Ludmilou a jeho následná korunovace. Velkou pozornost věnoval Ivo Hlobil světcově účasti na říšském sněmu v Řezně, kterého se jako jeden ze sedmi kurfiřtů účastnil. Jeho svatost zdůraznil doprovod andělů a pokleknutí císaře Jindřicha Ptáčníka, který patrně měl rysy císaře Karla IV. a na hlavě pravděpodobně svatováclavskou korunu. Následovala řada skutků milosrdenství, typická pro panovnické legendy, mírové řešení konfliktu s kouřimským vévodou Radslavem, po slohové stránce jedna z nejnáročnějších. Zobrazení činností při přípravě eucharistických pokrmů – hostií a vína

1) V. Dvořáková, Karlštejnské schodištní cykly, k otázce jejich vzniku a jejich slohové zařazení, *Umění* IX, 1961, s. 109–171.

2) Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna, J. Fajt (ed.). Praha: NG 1997. Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia, J. Fajt (ed.). Praha: NG 2003, Ibid. A. Novák, Nové poznatky o malbách karlštejnského schodiště, 2003, s. 303–310; 492–496.

– naznačuje paralely s christologickými cykly a v této souvislosti asi lze spatřovat i jisté analogie s typologickým cyklem v ambitu kláštera na Slované, kde byl rovněž důraz na eucharistické scény spatřován v řadě zobrazení. Hostinu v Boleslavi jako paralelu k Poslední večeři zdůraznila Milena Bartlová, záznaky s přenesením těla světce souviselo bezpochyby se svátkem translatio světce, na které upozornil Ivan Gerát také u dalších dvorských světců. K asi nejprínosnějším patří myšlenka, že scéna se stíráním krve sv. Václava na dveřích staroboleslavského kostela mohla souviset s relikvií krve sv. Václava, kterou asi Karel IV. vkládal na posledním výjevu do relikviářového kříže, předpoklad, na který upozornila Kateřina Kubínová. Tato mladá badatelka smysluplně rekonstruovala na základě ilustrací ve Wolfenbüttelském rukopisu (Cod. Guelf. 60.5 Aug. 2) z roku 1586 i průvod panovníků, klečících u pultíků před vchodem do kaple sv. Kříže, kteří s velkou pravděpodobností představovali členy panovnické dynastie a její přemyslovské předchůdce.³⁾ K významným příspěvkům patřila i interpretace zobrazení hudebních andělů na klenbě schodiště ve smyslu Jakobova žebříku – scala coeli, který ikonologicky vyložila Milada Studničková. Přínosný byl referát Jiřího Fajty a jeho interpretace maleb Sebalda Weinschrötera, malíře císaře Karla IV., který působil kolem roku 1360 zejména v Norimberku. Zbytky výzdoby triumfálního oblouku do kaple sv. Mikuláše z paláce v 1. patře nevyklučují možnost, kterou nadhodil již Jakub Vítovský, že dvorní malíř císaře Karla IV. mohl být činný i při výzdobě hradu Karlštejna.⁴⁾ Řada referátů doplnila pohled na dvorskou malbu i na příkladech nově odkrytých maleb (Jan Royt, který analyzoval malby v augustiniánském klášterním kostele v Litomyšli ve smyslu zobrazení lucemburského potomka Jošta, markraběte moravského). Ikonograficky zajímavé jsou malby na hradě salzburských biskupů Hohensalzburg, které do souvislosti s historickými cykly Rakouska po jejich objevení zařadila Elga Lanc.

Do kontextu dvorských legend vřadil svůj příspěvek o sv. Stanislavu Marek Walczak, o sv. Ladislavu Ivan Gerát, z českých světců rozšířil legendistické vyprávění o sv. Prokopu Ivo Kořán.

Jan Chlíbec analyzoval v pramenech dochovaný italský nápis z věže Voršilka, který byl staršími badateli považován za verš z Petrarcových básní, což badatel nepotvrdil, ale považuje jej za dílo Itala, který musel být v kontaktu s Kar-

Obr. 1: Latinský zlomek Dalimílovy kroniky, Praha, NK, sign. XII.E.17, *Legenda sv. Václava*: nahoře – Sv. Václav a Podiven nesou ženám dřevo, dole – Sv. Václav se modlí, vyučuje děti a zouvá Podivenovi boty; před polovinou 14. století – italský iluminátor (foto NK Praha).

3) J. Fajt – H. Hlaváčková, Zobrazení rodiny Karla IV. na schodišti karlštejnské Velké věže, in: *Dvorské ...*, o. c. v pozn. 2, s. 16–20, 325–327. Určení znaků a přiřazení k panovnickým postavám provedla až K. Kubínová.

4) J. Vítovský, Několik poznámek k problematice Karlštejna, *Zprávy památkové péče* 11, 1992, s. 1–14. J. Fajt, Charles IV: Toward a New Imperial Style, in: *Prague, The Crown of Bohemia 1347–1437*. New York 2005, s. 15–16.

lem IV. zřejmě v době před první císařskou korunovaci v roce 1355.

Kolokvium ukázalo vedle nového pohledu na interpretaci řady zobrazení i poměrně přesné určení doby vzniku, kdy se většina badatelů shodla na datování do 2. poloviny 60. let 14. století a odmítla možnost jejich vzniku až v 70. letech 14. století, tedy k datování, ke kterému se přikláněl i příspěvek o Legendě sv. Ludmily Z. Všečekové.⁵⁾ Závěrem snad lze jen shrnout přínos kolokvia právě v širší badatelských názorů, které objasňují problematiku dvorského malířství i dvorského umění 60. let 14. století. Datování sochařských památek z okruhu dvorské huti rovněž do 60. let 14. století zdůrazňuje v současné době především Ivo Hlobil a Jiří Fajt, kteří oba karlštejnské malby schodištních cyklů datují do 60. let 14. století. Vročení maleb panovnických cyklů na schodišti Velké věže hradu Karlštejna před rok 1368 zdůvodňuje i z velké části historický výklad Kateřiny Kubínové.

V roce 2005 zakoupila NK v Praze zlomek latinského překladu Dalimilovy kroniky, který obsahuje několik iluminací italského malíře, zachycujícího tradičně i netradičně události ze života sv. Ludmily a sv. Václava, které jsou cenným dokladem pro srovnání s karlštejnskými cykly. Osobnostem mařířů a jejich školení v italských iluminátorských dílnách se věnoval přední francouzský odborník na středověkou knižní malbu François Avril, který zlomek Dalimilovy kroniky v Paříži objevil, určil text a upozornil české odborníky na aukci, při níž vzácný rukopis měl být vydražen. 17. března 2005 ředitel Národní knihovny v Praze V. Ježek spolu s vedoucím oddělení rukopisů Z. Uhlířem zakoupili latinský překlad Dalimilovy kroniky do svých fondů. Po té uspořádali výstavu, na níž odborníci i veřejnost měli možnost shlédnout originály. K výstavě vydali publikaci s kvalitní barevnou fotodokumentací a stručným popisem. Z. Uhlíř připravil výstavu Lucemburkové a sv. Václav (Praha, NK březen–květen 2006), jako doprovod vyšla další, spíše literárně zaměřená studie.⁶⁾

Jsme vděční pracovníkům NK v Praze, že poskytli povolení k publikování výjevů z legendy sv. Václava a sv. Ludmily z nově zakoupeného zlomku rukopisu Dalimilovy kroniky do sborníku, věnovanému především nástěnným mal-

Obr. 2: Latinský zlomek Dalimilovy kroniky, Praha, NK, sign. XII.E.17, *Legenda sv. Václava*: nahoře – Sv. Václav uprostřed vojska, dole – Kniže Radslav uprostřed vojska; před polovinou 14. století – italský iluminátor (foto NK Praha).

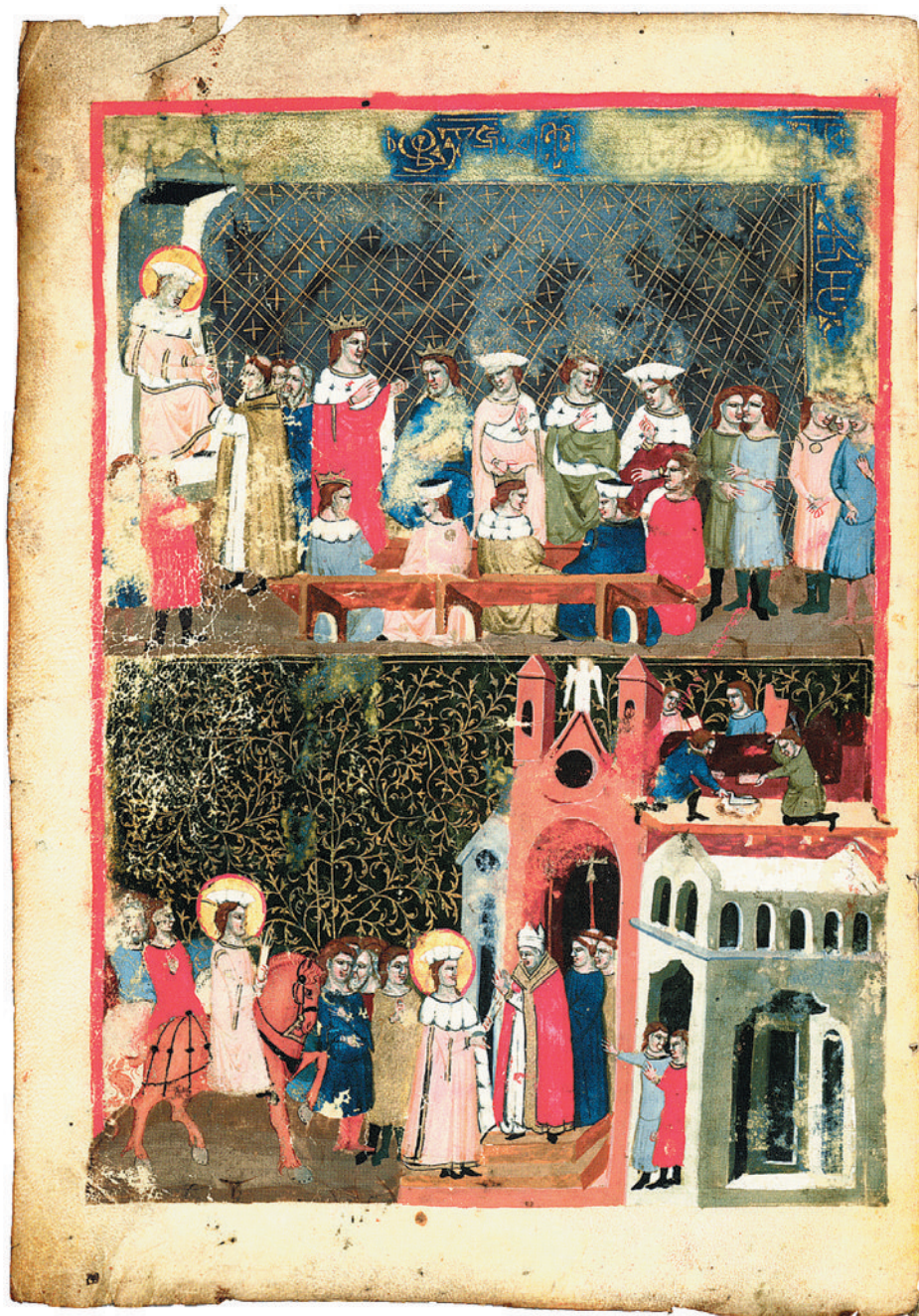
5) J. Vitovský, o. c. v pozn. 4, K. Stejskal, in: Dvorské..., o. c. v pozn. 2, s. 47–58, 343–353. Otázka technologie malby M. Osvalda bude asi určující pro datování maleb a jejich připsání. V katedrále M. Osvald maloval přímo na kamenné zdivo, na Karlštejně a v Emauzích jsou malby na omítce provedeny technikou fresco-secco.

6) V. Ježek – Z. Uhlíř, *Dalimilova kronika. Pařížský zlomek latinského překladu*. Praha: NK Praha 2005, sign. XII.E.17. A. Ježková – Z. Uhlíř, *Příběhy z Dalimila*. Praha 2006.

bám, zobrazujícím obě legendy na schodišti Velké věže hradu Karlštejna. Můžeme tak bezprostředně porovnat nástěnné malby na Karlštejně se staršími italskými iluminacemi, které jsou v současné době předmětem zkoumání našich i zahraničních specialistů na italskou malbu 14. století. Italští iluminátoři často použili předlohy z italské malby, přesto se pokusili relativně věrně ilustrovat latinský text původně česky napsané kroniky z počátku 14. století, z pera tzv. Dalimila. Otázkou je, kdo byl objednavatelem skvostného rukopisu, který měl snad seznámit mladého krále Jana Lucemburského a jeho syna Karla IV. s českou historií tehdy všeobecně srozumitelnou latinou. Rukopis mohl být i darem právě těchto panovníků významnému představiteli světské nebo církevní moci, kterého kronika měla poučit o bohaté historii Českého království a připomenout činy světců – patronů panovníků. Lucemburkové jako příslušníci nové dynastie vládli v Čechách od roku 1310. Tak jako kronika popisuje vládu Přemyslovců a uvádí legendy sv. Václava a sv. Ludmily, měly i scény z legend, namalované na schodišti na Karlštejně, doložit návaznost Karla IV., syna Elišky Přemyslovny, na české panovníky a jejich světce. Výzdobu schodiště navrhl asi císař spolu s dvorními rádci – biskupem Janem ze Středy nebo pražskými arcibiskupy, kteří znali latinské i staroslověnské legendy a soudobé kroniky.

To, že italští umělci ilustrovali Dalimilovu kroniku, mohlo souviset s četnými pobyty obou panovníků i jejich otce a děda – císaře Jindřicha VII. Lucemburského – v Itálii v průběhu 14. století, s osobou objednavatele a jeho vztahem k Itálii.

Po stránce výtvarné je pro karlštejnské malby významné, že tolik zdůrazňovaný motiv obracejícího se koně na scéně Radslav kleká před sv. Václavem a Přenesení těla sv. Václava do Prahy, se na iluminacích italské Dalimilovy kroniky několikrát uplatnil, podobně i některé známější motivy z legend se příliš od mladších karlštejnských neliší. Potvrzuje se tak starší předpoklad, že malíři, působící v okruhu Karla IV., znali přímo nebo zprostředkovaně italské kompozice a ty použili při vlastní tvorbě v osobité syntéze, typické pro umění 2. poloviny 14. století v Čechách.

Obr. 3: Latinský zlomek Dalimilovy kroniky, Praha, NK, sign. XII.E.17, Legenda sv. Václava: nahoře – Sv. Václav na trůně přijímá rámě sv. Víta, dole – Sv. Václav veze relikvii rámě sv. Víta do Pražského kostela; před polovinou 14. století – italský iluminátor (foto NK Praha).

ZUZANA VŠETEČKOVÁ

TREPPENZYKLEN DES GROSSEN TURMES DER BURG KARLSTEIN: ZUSTAND NACH DER RESTAURIERUNG

Das Institut für Kunstgeschichte der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik veranstaltete im Rahmen des Projektes Zuzana Všecková IAA8033301 „Erforschung der mittelalterlichen Wandmalerei in Böhmen und Mähren 1340–1370“ ein Kolloquium zu den Treppenzyklen des Großen Turmes der Burg Karlstein danach, als die Restauratoren Petr Bareš, Jiří Brodský und Antonín Novák die langjährige Restaurierung der Malereien und die Entfernung des großen Teils der Übermalungen aus dem 19. Jahrhundert beendet haben. Hana Hlaváčková, Ivo Hlobil und Zuzana Všecková sind Mitglieder der Kommission für die Restaurierung der Malereien der Burg Karlstein gewesen, die in den Jahren 1994–2001 besonders auf die Treppenzyklen des Großen Turmes gezielt wurde. Das langjährige fortschreitende Abnehmen der Übermalungen hat die außergewöhnliche Qualität der Malereien gezeigt, die schon Vlasta Dvořáková voraussetzte, deren umfangreiche, den Treppenzyklen der Burg Karlstein gewidmete Studie, in der Zeitschrift *Umění* im Jahre 1961 veröffentlicht wurde.¹⁾ Die Bedeutung der Malereien und den Bedarf, sie auf dem breiteren Forscherniveau zu präsentieren, hat besonders Ivo Hlobil betont. Wir haben die vorderen Forscher – Spezialisten für die mittelalterliche Malerei, Hagiographie und besonders für die Problematik der Burg Karlstein aufgefordert, sie sollten sich zu den neuen Funden oder der synthetischen Ansicht nach der Restaurierung der Malereien äußern. Die schriftliche Form der Vorträge ist aus der langjährigen Forschung einer Reihe der Vortragenden ausgegangen, die Forscher haben sich der Burg Karlstein besonders im Rahmen des großen Projektes der Ausstellung im Jahre 1997 in der Nationalgalerie in Prag – Magister Theodoricus, der Hofmaler des Kaisers Karl IV. gewidmet, deren Kurator Jiří Fajt war, und dann auf dem folgenden Kolloquium, das bei der Gelegenheit der Ausstellung veranstaltet wurde.²⁾

Die Treppenzyklen haben die Forscher vor ein weiteres verhältnismäßig dankbares Thema gestellt – die Bearbeitung der St. Wenzel- und St. Ludmila-Legende und des Zyklus der Herrscher auf den Wänden des Treppenhauses, das zu dem meist geheiligten Raum der Burg – zu der Kapelle des hl. Kreuzes führt. Bei der Vorbereitung des Kolloquiums mit Rücksicht auf die Orientierung besonders weiterer Mitarbeiter des Instituts für Kunstgeschichte der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik haben wir zur Kenntnis genommen, dass das Ziel der dreitägigen Tagung nicht nur das Bedürfnis der Analyse der Treppenzyklen ist, sondern auch in breiteren Zusammenhängen wieder zu der Verzierung der Burg in ihrer Ganzheit, zu der Baugeschichte der Burg und dem Vergleich der Hoflegenden und der profanen Thematik in den mittelalterlichen Kirchen und Burgen zurück zu kehren und die spezifische Aufgabe des Treppenhauses zu interpretieren. Zu der Konferenz haben wir neben den tschechischen Forschern auch Kollegen aus der Slowakei, Polen, Österreich, England und Israel eingeladen, die sich mit der Problematik der Burg Karlstein beschäftigen oder sich der böhmischen Kunst widmen und die Denkmäler ihrer Länder mit unseren komparieren. Referate haben sich auf hagiographische Studien, die aus den Wandmalereien im Treppenhaus, ihrer Datierung, der Stil- und ikonographischen Interpretation ausgehen, orientiert. Ein Raum wurde auch den Spezialisten für die Baugeschichte der Burg gewidmet, weil sie in der Gegenwart auch eine baugeschichtliche und technologische Untersuchung und Rekonstruktion durchmacht.

Besonders die St. Wenzelslegende ist zum Ausgangspunkt für die Interpretation und den Vergleich mit Heiligenlegenden auf den Höfen der polnischen und ungarischen Herrscher geworden. Vorgelegte Referate wirken vielleicht thematisch und methodologisch heterogen, aber in einer Reihe der Beispiele öffnen sie eine neue Auffassung der von Forschern so viel untersuchten Problematik der Burg Karlstein. Im Rahmen der Projektaufgabe beschäftigt sich mit den Malereien der Burg Karlstein jahrelang die Mitlöserin Hana Hlaváčková, die ihre Darlegung systematisch um neue Erkenntnisse ergänzt, besonders auf Grund des Studiums der Handschriften, die zweifellos neben den Musterbüchern zu den Behelfen gehören mussten, die die Wahl des Programms und offensichtlich auch die Stilorientierung leichter gemacht haben. Das Kolloquium hat sich in einer Reihe der Referate der Datierung der Malereien gewidmet, und es scheint, dass die Mehrheit der Vortragenden, auf Grund der Analyse der historischen Quellen und der historischen Mode, die Malereien in die zweite Hälfte der 60er Jahre des 14. Jahrhunderts datiert hat. Das ist die Grundfrage, weil man von den Treppenzyklen auch die Datierung weiterer Denkmäler, die wir heutzutage eindeutig zeitlich nicht bestimmen können, ableiten kann. Wichtig ist auch die Datierung der Treppenmalereien im Rahmen der Malereien des Hofkreises – im Ambit des Klosters Na Slovanech und in der Vlastim-Kapelle der St. Veitskathedrale in Prag. Man kann nur wieder betonen, dass die Karlsteiner Wandmalereien mit ihrer Einzigartigkeit, Qualität und dem Zustand der Erhaltung immer zu den für Forscher anziehendsten Themen der böhmischen Geschichte und der Geschichte der Kunst der Zeit der Regierung Karls IV. gehören werden. Die bedeutungsvollste böhmische Burg wurde vor allem zur Aufbewahrung des Reichsschatzes und der wertvollsten Reichsreliquien und der großen Menge der Heiligenreliquien bestimmt, die Kaiser Karl IV. im ganzen Leben leidenschaftlich sammelte. Die Abbildung der St. Wenzel- und St. Ludmila-Legende im Treppenhaus des Großen Turmes der Burg Karlstein, zusammen mit dem Herrscherzyklus, haben die Bekehrung der böhmischen Herrscher zum Christentum bildlich ausgedrückt, in der Person des Bořivojs und der hl. Ludmila und ihres Enkels hl. Wenzels, dessen Legende in allen Aspekten den Heiligen – Schutzpatron der Herrscherdynastie der Přemysliden erfasst hat. Es wurde seine Bildung in der Jugendzeit, seine Anwesenheit bei dem Tod seines Vaters mit der hl. Ludmila und seine nachfolgende Krönung betont. Große Aufmerksamkeit hat Ivo Hlobil der Teilnahme des Heiligen an dem Reichstag in Regensburg gewidmet, an dem er als einer der sieben Kurfürsten teilgenommen hat. Seine Heiligkeit hat das Engelsgeleit und der Kniefall des Kaisers Heinrich I. betont, der offensichtlich die Züge des Kaisers Karl IV. und auf dem Kopf wahrscheinlich die St. Wenzelskrone hatte. Es folgte eine Reihe der Barmherzigkeitstaten, typisch für Herrscherlegenden, die friedliche Lösung des Konflikts mit dem Herzog von Kourim Radoslav, eine der anspruchsvollsten, was den Stil betrifft. Die Darstellung der Tätigkeiten bei der Vorbereitung der eucharistischen Speisen – Hostien und des Weins – deutet die Parallelen mit christologischen Zyklen an, und in diesem Zusammenhang kann man vielleicht auch bestimmte Analogien mit dem typologischen Zyklus in dem Ambit des Klosters Na Slovanech sehen, wo man gleichfalls in einer Reihe der Abbildungen die Betonung der eucharistischen Szenen finden kann. Das Gastmahl in Boleslav als eine Parallele zum Letzten Abendmahl hat Milena Bartlová betont, die Wunder bei der Übertragung des Leibes des Heiligen sind zweifellos im Zusammenhang mit dem Fest Translatio des Heiligen gewesen, auf das auch bei anderen höfischen Heiligen Ivan Gerát aufmerksam gemacht hat. Vielleicht zu den förderlichsten gehört die Idee, dass die Szene mit dem Abwischen des Blutes des hl. Wenzels von der Tür der Kirche in Stará Boleslav mit der Reliquie des Blutes des hl. Wenzels zusammenhängen konnte, die vielleicht Karl IV. in der letzten Szene in das Reliquienkreuz eingelegt hat, eine Voraussetzung auf die Kateřina Kubínová aufmerksam gemacht hat. Diese junge Forscherin hat auch den Zug der Herrscher, die bei den Pulten vor dem Eingang in die Kapelle des hl. Kreuzes knien, und die höchstwahrscheinlich die Mitglieder der Herrscherdynastie und ihre Přemysliden Vorläufer darstellten, auf Grund der Illustrationen in der Wolfenbütteler Handschrift (Cod. Guelf. 60.5 Aug. 2) aus dem Jahre 1586, sinnvoll rekonstruiert.³⁾ Zu den bedeutungsvollen Beiträgen gehörte auch die Interpretation der Darstellung der musizierenden Engel auf dem Gewölbe des Treppenhauses im Sinne der Jakobs Leiter – scala coeli, die Milada Studníčková ikonologisch dargelegt hat. Förderlich war das Referat von Jiří Fajt und seine Interpretation der

1) V. Dvořáková, Karlštejnské schodištní cykly, k otázce jejich vzniku a jejich slohové zařazení (Karlsteiner Treppenzyklen, zur Frage ihrer Entstehung und ihre Stileinreihung), *Umění* IX, 1961, S. 109–171.

2) Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna (Magister Theodoricus. Hofmaler des Kaisers Karl IV. Kunstverzierungen der geheiligten Räumlichkeiten der Burg Karlstein). (J. Fajt ed.). Praha: NG 1997. Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba. Sborník příspěvků z mezinárodního symposia (Hofkapellen des Hoch- und Spätmittelalters und ihre Kunstverzierungen. Sammelbuch der Beiträge vom internationalen Symposium) (J. Fajt ed.). Praha: NG 2003.

3) J. Fajt – H. Hlaváčková, o. c. 2003, in: Anm. 2, S. 16–20, 325–327, wo sie den Beitrag: Abbildung der Familie Karls IV. im Treppenhaus des Karlsteiner Großen Turmes publiziert haben. Die Bestimmung der Wappen und Zuordnung zu Herrschergestalten hat immerhin erst K. Kubínová gemacht.

Malereien von Sebaldus Weinschröter, Maler des Kaisers Karl IV., der um 1360 besonders in Nürnberg wirkte. Nichtsdestoweniger, Reste der Verzierungen des Triumphbogens zwischen der Kapelle des hl. Nikolaus und dem Palas im ersten Stock schließen die Möglichkeit nicht aus, die schon Jakub Vítovský aufgeworfen hat, dass der Hofmaler des Kaisers Karl IV. auch bei der Verzierungen der Burg Karlstein tätig sein konnte.⁴⁾ Eine Reihe der Referate hat die Auffassung der Hofmalerei auch an Beispielen der neu entdeckten Malereien ergänzt (Jan Royt, der die Malereien in der Augustinerklosterkirche in Litomyšl im Sinne der Abbildung des Luxemburger Nachkommen Jodokus, Markgraf von Mähren, analysiert hat). Ikonographisch interessant sind die Malereien in der Burg Salzburger Bischöfe Hohensalzburg, die Elga Lanc in den Zusammenhang mit historiographischen Bilderzyklen Österreichs nach ihrer Entdeckung eingeordnet hat. Englische Wandmalereien hat David Park an zahlreichen Beispielen näher gebracht.

Das Kolloquium hat neben einer neuen Auffassung der Interpretation einer Reihe Abbildungen auch eine verhältnismäßig genaue Bestimmung der Zeit der Entstehung gezeigt, als die Mehrheit der Forscher über die Datierung in die 2. Hälfte der 60er Jahre des 14. Jahrhunderts eingeworfen ist und die Möglichkeit ihrer Entstehung erst in den 70er Jahren des 14. Jahrhunderts, also die Datierung, zu der auch der Beitrag von Z. Všetěcková neigte,⁵⁾ abgewiesen hat. Zum Schluss kann man vielleicht nur den Beitrag des Kolloquiums gerade in der Breite der Forscher-Ansichten, die die Problematik der Hofmalerei und der Hofkunst der 60er Jahre des 14. Jahrhunderts erklären, zusammenfassen. Die Datierung der bildhauerischen Denkmäler aus dem Kreis der Hofhütte gleichtfalls in die 60er Jahre des 14. Jahrhunderts betonen gegenwärtig vor allem Ivo Hlobil und Jiří Fajt, die beiden die Karlsteiner Malereien der Treppenzyklen in die 60er Jahre des 14. Jahrhunderts datieren. Die Datierung der Malereien im Treppenhaus des Großen Turmes der Burg Karlstein, die zum Gegenstand der Abhaltung des Kolloquiums waren, vor das Jahr 1368, begründet auch vom großen Teil die historische Auslegung von Kateřina Kubínová.

Im Jahre 2005 hat die Nationalbibliothek ein Bruchstück der lateinischen Übersetzung der Dalimil Chronik gekauft, die einige Illuminationen eines italienischen Malers beinhaltet. Er erfasst traditionell und untraditionell Begebenheiten aus dem Leben der hl. Ludmila und des hl. Wenzels, die einen wertvollen Beleg für den Vergleich mit den Karlsteiner Zyklen bedeuten. Den Persönlichkeiten der Maler und ihrer Schulung in den italienischen Illuminatoren-Werkstätten hat sich der vordere französische Spezialist für die mittelalterliche Buchmalerei François Avril gewidmet, der das Bruchstück der Dalimil Chronik in Paris entdeckte, den Text bestimmte und tschechische Spezialisten auf die Auktion aufmerksam machte, bei der die wertvolle Handschrift versteigert werden sollte. Am 17. März 2005 hat der Direktor der Nationalbibliothek in Prag V. Ježek zusammen mit dem Leiter der Handschriften-Abteilung Z. Uhlíř die lateinische Übersetzung der Dalimil Chronik für ihre Fonds gekauft. Sie haben danach eine Ausstellung veranstaltet, in der die Spezialisten und die Öffentlichkeit die Möglichkeit hatten die Originalen zu sehen. Zu der Ausstellung wurde eine Publikation mit vollwertiger farbiger Fotodokumentation und kurzer Beschreibung herausgegeben. Z. Uhlíř hat die Ausstellung Die Luxemburger und Hl. Wenzel (Prag, Nationalbibliothek März-Mai 2006) vorbereitet, als Geleitwort ist eine weitere, eher literarisch orientierte Studie erschienen.⁶⁾

Wir sind den Mitarbeitern der Nationalbibliothek in Prag dankbar, dass sie die Genehmigung zur Publizierung der Szenen aus der St. Wenzel- und St. Ludmila-Legende aus dem neu gekauften Bruchstück der Dalimil Chronik in einem Sammelbuch, gewidmet vor allem den Wandmalereien, die beide Legenden im Treppenhaus des Großen Turmes der Burg Karlstein darstellen, gewährt haben. Wir können so die Wandmalereien in Karlstein mit älteren italienischen Illuminationen, die zur Zeit das Gegenstand der Untersuchung unserer und ausländischer Spezialisten für die italienische Malerei des 14. Jahrhunderts sind, unmittelbar vergleichen. Italienische Illuminatoren haben oft Vorlagen aus der italienischen Malerei ausgenutzt, trotzdem versuchten sie den italienischen Text der ursprünglich tschechisch geschriebenen Chronik vom Anfang des 14. Jahrhunderts, von der Feder des sog. Dalimil, relativ treu zu illustrieren. Eine Frage ist, wer der Besteller der prachtvollen Handschrift war, die den jungen König Johann von Luxemburg und seinen Sohn Karl IV. mit der böhmischen Geschichte, durch das damals gemeinverständliches Latein, vielleicht bekannt machen sollte. Die Handschrift konnte auch ein Geschenk eben von diesen Herrschern einem bedeutungsvollen Repräsentanten der weltlichen oder kirchlichen Macht sein, denjenigen die Chronik über die reiche Geschichte des Böhmisches Königreichs belehren sollte und an die Taten der Heiligen – Patrone der Herrscher erinnern sollte. Die Luxemburger als Mitglieder der neuen Dynastie herrschten in Böhmen seit 1310. Genauso, wie die Chronik die Regierung der Přemysliden beschreibt und die St. Wenzel und St. Ludmila Legenden anführt, sollten auch die Szenen aus den Legenden, gemalt im Treppenhaus in Karlstein, die Anknüpfung Karls IV., des Sohnes Elisabeth von Böhmen, an böhmische Herrscher und seine Heiligen belegen. Die Verzierungen des Treppenhauses hat wahrscheinlich der Kaiser zusammen mit Hofratgebern entworfen – dem Bischof Johannes von Neumarkt oder Prager Erzbischöfen, die die lateinischen und altslawischen Legenden und zeitgenössischen Chroniken kannten. Das, dass die italienischen Künstler die Dalimil Chronik illustrierten, konnte mit zahlreichen Aufenthalten beider Herrscher und ihres Vaters und Großvaters – Kaiser Heinrich VII. von Luxemburg in Italien im Verlauf des 14. Jahrhunderts, mit der Person des Bestellers und seiner Beziehung auf Italien im Zusammenhang sein.

Es ist in bildender Hinsicht für die Karlsteiner Malereien bedeutungsvoll, dass das so viel betonte Motiv des sich umdrehenden Pferdes in den Szenen Radslav kniet vor dem hl. Wenzel und Übertragung des Leibes des hl. Wenzels nach Prag, in den Illuminationen der italienischen Dalimil Chronik einmalig zur Geltung kam. Ähnlich unterscheiden sich auch einige mehr bekannte Motive aus den Legenden von den jüngeren in Karlstein nicht zu viel. Es bestätigt sich so eine ältere Voraussetzung, dass die Maler, die im Umkreis Karls IV. tätig waren, italienische Kompositionen direkt oder vermittelt kannten, und sie dann beim eigenen Schaffen in der eigenartigen Synthese, typisch für die Kunst der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts in Böhmen, verwendet haben.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Lateinisches Bruchstück der Dalimil Chronik, Prag, NB, Sign. XII.E.17, St. Wenzelslegende: oben – Hl. Wenzel und Podiven bringen den Weibern Holz, unten – Hl. Wenzel betet, unterrichtet Kinder und zieht dem Podiven Schuhe aus; vor der Mitte des 14. Jahrhunderts – italienischer Illuminator (Foto NB Prag).

Abb. 2: Lateinisches Bruchstück der Dalimil Chronik, Prag, NB, Sign. XII.E.17, St. Wenzelslegende: oben – Hl. Wenzel vom Heer umringt, unten – Fürst Radslav vom Heer umringt; vor der Mitte des 14. Jahrhunderts – italienischer Illuminator (Foto NB Prag).

Abb. 3: Lateinisches Bruchstück der Dalimil Chronik, Prag, NB, Sign. XII.E.17, St. Wenzelslegende: oben – Hl. Wenzel auf dem Thron nimmt den Arm des hl. Veits an, unten – Hl. Wenzel fährt die Reliquie des Armes des hl. Veits in die Prager Kirche; vor der Mitte des 14. Jahrhunderts – italienischer Illuminator (Foto NB Prag).

(Übersetzung J. Kroupová)

4) J. Vítovský: Několik poznámek k problematice Karlštejna (Einige Bemerkungen zur Problematik von Karlstein), Zprávy památkové péče 11, 1992, S. 1–14. J. Fajt, Charles IV.: Toward a New Imperial Style, in: Prague, The Crown of Bohemia 1347–1437. New York 2005, S. 15–16.

5) J. Vítovský, o. c. in Anm. 4, K. Stejskal, in: Dvorské..., o. c. in Anm. 2, S. 47–58, 343–353. Die Frage der Technologie der Malerei des Meisters Oswald wird vielleicht für die Datierung der Malereien und ihrer Zuschreibung bestimmend. In der Kathedrale hat Meister Oswald direkt auf das Steinmauerwerk gemalt, in Karlstein und im Kloster Na Slovanech wurden die Malereien auf dem Putz mit der Technik Fresko-Secco durchgeführt. Ibid. A. Novák, Nové poznatky o malbách karlštejnského schodiště (Neue Erkenntnisse über die Malereien des Karlsteiner Treppenhauses), S. 303–310, 492–496.

6) V. Ježek – Z. Uhlíř, Dalimilova kronika. Pařížský zlomek latinského překladu (Dalimil Chronik. Pariser Bruchstück der lateinischen Übersetzung). Prag: Nationalbibliothek Prag 2005, Sign. XII.E.17. A. Ježková – Z. Uhlíř, Příběhy z Dalimila (Geschichten aus Dalimil). Prag 2006.